

**Lucijana Lasić**  
Sveučilište u Zadru

## ODNOS UGARSKE I BOSNE DO NJEZINOG PADA 1463. GODINE

Odnos srednjovjekovne Bosne i Ugarske jedan je od ključnih problema ukoliko se želimo baviti bilo kojom tematikom vezanom uz Bosnu. O tom problemu se dosta pisalo, izravno ili neizravno, jer je nemoguće napisati povijest Bosne ne dotičući se ove tematike. No, zbog samog geografskog položaja Bosne, koja kao da je uvijek u „središtu“ raznodobnih političkih zbivanja, odnos Bosne i Ugarske promatran je različito u susjednim nacionalnim historiografijama. Dužnost mi je upozoriti na te vremenske i prostorne razlike koje su u mnogome utjecale u formiranju slike bosansko-ugarskih odnosa, a često puta se radilo o potpuno iskrivljenoj slici. Vođena tom spoznajom, koliko sam bila u mogućnosti zbog nepronalaska u potpunosti željene literature, upravo sam i izabrala literaturu koja će mi dopustiti obuhvatiti različita mišljenja.

Željela bih spomenuti kako sam se za temu odlučila slučajnim odabirom knjige Mladena Ančića *Putanja klatna, Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo i Bosna u XIV. stoljeću*. Iako je u početku služila kao „razbibriga“ i pomoć za upoznavanje novog kolegija, tematika me zaintrigirala. Knjigu ističem iz još jednog razloga – poslužiti će mi naime kao kostur ove problematike koji ću nadograditi zapažanjima iz ostale literature.

Nakon kratkog pregleda historiografije koja se bavila ovom tematikom, istaknut ću neke definicije kontinuiteta i diskontinuiteta poimanja država (i njene suverenosti) koje će mi služiti kao „leće“ za promatranje bosansko-ugarskih odnosa. Zatim ću se kronološki osvrnuti na pojedine događaje vezane uz bosanske vladare, pritom konzultirajući razmišljanja pojedinih autora.

### BOSNA KAO SRPSKA, UGRASKA, ILI HRVATSKA ZEMLJA?<sup>71</sup>

Nakon opadanja osmanske moći Bosna će postati poželjnim prostorom za širenje, kako Habsburgovcima, tako i za nove nacionalne tvorbe. Godine 1787. pojavljuje se prva povijest Bosne koju je napisao M. Schimek, i to u doba kada Josip II. kreće u rat s Osmanskim Carstvom. Autor je zapravo svojim djelom želio pripremiti habsburško osvajanje Bosne, uporno dokazujući neraskidivo pravo Habsburgovaca na tu zemlju preko ugarskih veza. Ubrzo će se pojaviti odgovor na tu knjigu među onima koji su vidjeli okupljanje Južnih Slavena oko Srbije. Te knjige, Jovana Rajića, Franja Pejačevića i J. C. Engela, izašle na kraju 18. i početku 19. stoljeća, vide Bosnu kao srpsku zemlju kojom je dominiralo

---

71 Poglavlje je nastalo na temelju poglavlja „Historiografske pretpostavke“ iz knjige Mladena Ančića *Putanja klatna, Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo i Bosna u XIV. stoljeću*, Zadar – Mostra: Ziral, 1997, str. 7-37.

neopravdano nasilje ugarsko-hrvatskih vladara.<sup>72</sup> Takvim, kao i nizom drugih primjera, M. Ančić je pokušao dokazati na koji način su „suvremene“ vremenske prilike utjecale na pojedine nacionalne historiografije. Srpsku je historiografiju okarakterizirao kao produženu ruku državnih interesa sa „zadatkom stvaranja intelektualnih pretpostavki za program teritorijalne ekspanzije srpske države“.<sup>73</sup> Tezu je potvrdio nizom primjera citirajući razna djela srpske historiografije koja su pokušavala pronaći povijesne argumente za Bosnu kao srpsku zemlju. Često će se tako iznositi razne nelogičnosti pa će npr. Vladimir Ćorović u svojoj knjizi *Historija Bosne* bana Stjepana IV. nazvati mudrim jer je „radio sa obadve strane: po svojim simpatijama bio je za narodnu crkvu... ali je, isto tako, ukazivao i predušretljivost prema papinskim ljudima, po svoj prilici iz obzira prema Mađarskoj i da ne izazove sukobe“. No, taj će isti autor, iako je maločas Stjepana IV. okarakterizirao pristašom „narodne crkve“, zaključiti kako je ban iskreno odan katoličanstvu.<sup>74</sup> Dakle, srpska historiografija je bez ustezanja nijekala bosansko neupitno katoličanstvo, a nerijetko se koristila i sintagmom „naša zemlja“.<sup>75</sup>

Kada je 1878. godine Austro-Ugarska Monarhija dobila mandat nad Bosnom, pa sve do raspada Monarhije, bosansko će pitanje okupirati tamošnje historiografe. No, mađarski se historioografi nisu samo zaustavljali na tumačenju kako je Bosna vazalna ugarska zemlja. Neki su tvrdili kako u Bosni nije postojala nikakva državna organizacije prije njihova dolaska. M. Ančić ističe povjesničara L. Thallóczyja kao dobar primjer historiografije pod političkim utjecajem B. Kállaya. Thallóczy je povijest srednjovjekovne Bosne shvaćao kao „historiju XII.-XIV. vijeka onih političkih, bolje rečeno autonomnih zadruga (općina) koje su na području današnje Bosne nikle“.<sup>76</sup> No, pored svih njegovih manjkavosti M. Ančić mu pripisuje zaslužnost da je prvi uočio značajnu ulogu donjokrajskih Hrvatinića u ugarsko-hrvatskom i bosanskom odnosu, te naslutio da nešto nije uredu s Tvrtkovom krunidbom u Miliševu.<sup>77</sup>

Među koricama hrvatske historiografije moguće je pronaći odgovor ovim dvjema nacionalnim historiografijama. Prije svega potrebno je istaknuti knjigu Vjekoslava Klaića *Povijest Bosne* izdanu 1882. godine, te prevedenoj na njemački jezik (do danas ona ostaje jedno od najcitiranijih dijela vezano uz bosansku povijest). Opisujući odnos bosanskih vladara i ugarsko-hrvatskog kralja moguće je iščitati i Klaićevo doba. Morao je osporiti ugarske težnje za Bosnom, te dokazati kako ona nije srpska zemlja.<sup>78</sup> No, o autorovim zapažanjima o odnosu Bosne sa Ugarskom biti će govora u daljnjem tekstu. Uz V. Klaića potrebno je istaknuti i F. Šišića koji se također bavio bosanskom tematikom. No, dok se hrvatska historiografija trudila istaknuti hrvatsku posebnost i obraniti Bosnu od srpskih pretenzija, ona se u bitnome razlikovala od srpske historiografije jer nije imala nikakvu institucionalnu podršku.<sup>79</sup>

72 Ančić, M., *Putanja klatna, Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo i Bosna u XIV. stoljeću*, Zadar – Mostra: Ziral, 1997, str. 7-8.

73 Isto, str. 8.

74 Isto, str. 9.

75 Isto, str. 11.

76 Isto, str. 16.

77 Isto, str. 17-18. M. Ančić razjašnjava kako u Thallóczyjevo doba još nisu bili na pravi način protumačeni nalazi iz Arnautovića i nije se znalo kako je to srednjovjekovno naselje Mili. No, Thallóczy shvativši Orbinija traži Mile oko Kuljuća

78 Isto, str. 20.

79 Isto, str. 23. U Srbiji je krajem 19. stoljeća osnovana Srpska Akademija koja će postati nakladnikom velikom broju onih knjiga koje ističu bosansko „srpstvo“.

Kako su se stvari razvijale u 20. stoljeću dovoljno je, a i zanimljivo, istaknuti M. Krležu čiji su se široko prihvaćeni nazori (oni politički, dok je Krležin utjecaj bio onaj koji je umnogome oblikovao tadašnju duhovnu klimu na ovim prostorima) oblikovali u skladu s potrebama tadašnjeg sistema. Krleža će u srednjovjekovnoj Bosni, kao zadnjem uporištu izvornog narodnog duha, vidjeti mjesto okupljanja Srba i Hrvata, mjesto sinteze.<sup>80</sup>

S obzirom kako će se koristiti knjigom Nade Klaić *Srednjovjekovna Bosna* smatram potrebnim istaknuti Ančićeva zapažanja o toj knjizi. Za nju kao i većinu spomenutih hrvatskih povjesničara, kaže kako „pojam političke samostalnosti shvaća u njegovu današnjem značenju, ne priznajući i ne prihvaćajući čak ni pomisao da su ljudi Srednjeg vijeka na to, kao i na mnoge druge stvari, mogli i jesu gledali na način drukčiji od onoga koji je znakovit za čovjeka današnjeg vremena“.<sup>81</sup> U spomenutoj knjizi N. Klaić će pokušati dati odgovor kad je nastala „ne bosanska država! – nego organizacija političke vlasti na bosanskom prostoru!“<sup>82</sup> Ona zapravo smatra kako još uvijek teoretski nije postavljen problem postanka država Južnih Slavena pa pravnici pokušavaju nametnuti svoja rješenja koja su, po njoj, potpuno neprihvatljiva. Pretpostavka joj je kako je društvo oduvijek diferencirano, pa je stoga neprihvatljiva teorija prema kojoj se „država javlja tobože tada kada je klasnom društvu potreban aparat sile“.<sup>83</sup> No, što se zapravo događalo, u historiografiji, interpretacijom činjenica vezanih uz ovu temu? M. Ančić, što je po meni prihvatljivo rješenje, govori kako je glavni problem nesnalaženje povjesničara kako u pojmovima srednjovjekovnih kategorija tako i u oblicima, te djelovanju političke vlasti.<sup>84</sup> On nas želi upozoriti kako su, svjesnim ili nesvjesnim, poistovjećivanjem modernog pojma Države/Nacije povjesničari srednjovjekovne događaje i sudionike zapravo smještali van njihovog konteksta. Glavni dokaz tog pojmovnog nerazumijevanja po njemu jest kada autori u svoje rasprave unose današnji koncept političke samostalnosti i suvereniteta. Citirajući Otta Bruunera, M. Ančić potkrepljuje kako nam je teško, opterećeni današnjim moralom i sustavom vrijednosti, proniknuti u srednjovjekovno „Pravo... pozitivni zakon s moralnim i vjerskim redom“.<sup>85</sup> Kao što današnji pravni poredak (čiji vrhunac, kad je u pitanju država, jest suverenitet) počiva na normama koje su oblikovale (i oblikuju) današnji svijet, jednako tako su i srednjovjekovni pravni poredak i običaji stvarani i izvođeni u kontekstu moralnih i vjerskih običaja zajednice. Zbog toga se ne može govoriti o nikakvom suverenitetu u srednjovjekovnom svijetu jer Pravo nadilazi konstrukciju društvene piramide čineći njen redoslijed opravdavajućim i neupitnim.<sup>86</sup>

---

80 Isto, str. 27.

81 Isto, str. 29.

82 Klaić, N., *Srednjovjekovna Bosna: politički položaj srednjovjekovnih vladara do Tvrtkove krunidbe (1377. g.)*, Zagreb: Grafički zavod hrvatske, 1989, str. 6.

83 Isto, str. 7.

84 Ančić, M., *Na rubu zapada: tri stoljeća srednjovjekovne Bosne*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest – Dom i svijet, 2001, str. 9.

85 Isto, str. 9.

86 Isto, str. 9-10.

## ODNOS BOSNE I UGARSKE U 12. I 13. STOLJEĆU

*Reges Ramae*

Činjenica koja dodatno otežava ovu problematiku jest to kako u Bosni nije sačuvan niti jedan srednjovjekovni dokument koje je u njoj nastao, te sve što znamo o tadašnjim događajima potječe iz vrela nastalih van Bosne. Takav materijal je „jednodimenzionalan“ i „formalizira“ onodobnu stvarnost pa povjesničaru otežava iščitavanje i rekonstruiranje „političke pozornice“.<sup>87</sup> Uzimajući ovo u obzir nije teško dokučiti razloge neslaganja među povjesničarima kada je u pitanju potpadanje Bosne pod Ugarsku vlast ili kad su to, i zašto, ugarski kraljevi postali *reges Ramae*.

V. Klaić ukazuje kako je Bosna prvi put u vezi sa ugarskim kraljem za vrijeme Bele II. Slijepog (1131. – 1141.) koji ju nije primio kao miraz od srpskog velikog župana Bele Uroša. On naime tvrdi kako su se bosanski banovi, vidjevši da su Hrvati i Srbi stupili u „savez i srodstvo“ sa ugarskim kraljem, svojevolumno pridružili zajednici da bi se obranili od bugarskih prijetnji. Bela II. se prvi i naziva kraljem Rame 1135. godine, a na ugarskom saboru u Ostrogonu čast bosanskog vojvode dodijelit će svom drugorođenom sinu Ladislavu.<sup>88</sup> No, s takvim Klaićevim postavkama se ne slažu svi.

Podrobnije objašnjenje, ali suprotnog mišljenja nalazimo kod P. Živkovića koji Belu II. ne smatra nosiocem spomenute titule jer to možemo iščitati u splitskoj ispravi iz 1138. godine koja je po njemu falsifikat. Nosioc titule kralja Rame može biti samo Bela III. (1172. – 1196.)<sup>89</sup> Naime, u dokumentu koji se odnosi na ženidbu Bele III. kćerkom francuskog kralja Luja VII. spominje se kako Bela III. upravlja Ugarskom, Hrvatskom, Dalmacijom i Ramom. Dakle, Živković zaključuje da je Bela III s pravom taj koji prvi nosi naslov kralja Rame, no primjećuje kako se nigdje ne spominje Slavonija iako je dobro poznato da je tamo poseban herceg. Druga zanimljiva stvar koju zamjećuje je, iako je spomenuta Rama, kralj iz nje ne prima nikakve prihode pa je autoru neupitno zaključiti kako se Bosna ne nalazi pod ugarskom vlašću.<sup>90</sup> N. Klaić će se složiti da je spomenuta splitska isprava falsifikat i složiti će se, obračunavajući se sa Ćirkovićevom *Istorijom srednjovjekovne bosanske države*, kako Bosna nije ugarski vazal.<sup>91</sup> P. Živković će prve odnose Bosne i Ugarske okarakterizirati kao savezničke jer je bosanski ban Borič (1154. – 1163.) sudjelovao u ratu protiv bizantskog cara Emanuela Komnena na strani ugarskog kralja Stjepana III.<sup>92</sup>

No, ne razglabajući o 1139. godini kada Bela II. predaje bosanski dukat sinu Ladislavu, M. Ančić drugačije promatra pitanje bosansko-ugarskih odnosa u 12. stoljeću. Kod njega glavni predmet zanimanja izaziva sam pojam bosanskog dukata. Kako je dukat ili herceštvo kod Arpadovića predstavljalo instituciju preko koje su pripadnici te dinastije mogli samostalno vladati tj. imati stvarnu vlast na određenom području, ovo pitanje možemo promatrati i drugačije. Potvrdu „stvarne vlasti ugarsko-hrvatskih vladara nad

87 Isto, str. 11.

88 Klaić, V., *Poviest Bosne do propasti kraljevstva*, Zagreb: 1882., str. 47-48.

89 Živković, P., *Iz srednjovjekovne povijesti Bosne i Huma*, Osijek: Hrvatsko kulturno društvo „Napredak“ – podružnica Osijek, str. 12.

90 Isto, str. 11.

91 Klaić, N., *Srednjovjekovna Bosna*, str. 43.

92 Živković, P., *Iz srednjovjekovne povijesti Bosne i Huma*, str. 12.

Bosnom“ tokom 12. stoljeća dok nije potpala pod vlast Emanuela Komnena on pronalazi u poznatim podacima o banu Boriču.<sup>93</sup> Tako je Boričevo sudjelovanje u ratu protiv Bizanta odraz podaničke vjernosti ugarsko-hrvatskom kralju, a poznato je kako ban zauzima i odličnu poziciju na kraljevu dvoru. Ipak, ne može se do kraja rasvijetliti odnos bana Boriča prema ugarsko-hrvatskom kralju jer Boričevi nasljednici ne ostaju u Bosni. Vjerojatno je sam ban porijeklom iz Slavonije gdje ćemo kasnije i zateći njegove nasljednike. Po tome se bosansku banovinu može u tom periodu poistovjetiti sa hrvatsko-dalmatinskom, što se tiče odnosa s Ugarskom. No, već potkraj 12. stoljeća za Kulinovog banovanja i pogotovo u 13. stoljeću takva usporedba neće biti moguća. Ostavljajući otvorenu mogućnost kako je Borič bio porijeklom i iz Bosne pa kao nagradu dobio slavonske posjede, M. Ančić se koncentrira na spomenuti pojam bosanskog dukata – točnije na pitanje koje je područje dukat obuhvaćao.<sup>94</sup> Prihvaćajući kako je dukat nastao u 12. stoljeću i kako se on nikako ne poklapa sa pojmom bosanske banovine koja će zapravo biti tek jezgrom oko koje se dukat spleo, autor na taj način objašnjava porijeklo titule velikog bana Bosne koju će nositi Matej Ninolsav (1232. – 1250.)<sup>95</sup>

Prihvaćajući tu Ančićevu postavku kako je bosanski dukat „forma“ iskazivanja vrhovništva Arpadovića tokom 12. i 13. stoljeća, ostaje pitanje kako to da se Bosna ne pojavljuje u kraljevskoj tituli nego Rama. Dosadašnje istraživanje svodi na dvije bitne činjenice.<sup>96</sup> Tako je, analizirajući sve isprave iz 12. stoljeća koje imaju naslov *reges Rame*, N. Klaić zaključila da prethodnici Bele III. ne mogu nositi tu titulu. Titulu kralja Rame, po njoj, Bela III. nosi nakon uspona na vlast i što je vjerojatno tek od 1172. godine kada se vraća iz Kostantinopola.<sup>97</sup> Autorica naime vjeruje kako je Bela III., nazvan još i Aleksije, od bizantskog cara dobio kraljevstvo nazvano Rama. Tu dobivenu titulu zadržava pri povratku u Ugarsku, pritom Ramu smatrajući Bosnom, koju nije mogao izravno uzeti u naslov „zato što u Bosni tada vlada njezin samostalni vladar“.<sup>98</sup> Ipak, zadržat ćemo se samo na činjenici kako se Rama u tituli ugarsko-hrvatskih kraljeva pojavljuje nakon 1172. godine jer je poznata isprava iz 1170. u kojoj se Bela III. ne titulira kraljem Rame.<sup>99</sup> Teško je povjerovati kako je kraljevstvo iskonstruirano u 2 godine za kojih je Bela III. još boravio na dvoru bizantskog cara Emanuela.

Druga činjenica, koja zapravo i ne čini ništa jasnijim porijeklo Rame u kraljevskoj tituli, izvedena je na temelju jedne isprave iz 1244. godine u kojoj se iščitava kako je to zamjena za Bosnu, iako će tek u 15. stoljeću biti potvrđena kao zaseban *regnum*.<sup>100</sup> Nažalost potrebno je čekati daljine povijesne rasprave kako bi se do kraja razjasnio ovaj problem.

---

93 Ančić, M., *Putanja klatna*, str. 55.

94 Isto, str. 55-56.

95 Isto, str. 57.

96 Isto, str. 57.

97 Klaić, N., *Srednjovjekovna Bosna*, str. 47.

98 Isto, str. 52.

99 Ančić, M. *Putanja klatna*, str. 59.

100 Isto, str. 58.

## Križarske vojne u 13. stoljeća kao sredstvo podčinjavanja Bosne?

Križarske vojne zauzimaju bitno mjesto u srednjovjekovnoj bosanskoj historiografiji. Upravo se zato ni one ne mogu promatrati van konteksta odnosa između Bosne i ugarsko-hrvatskog vladara, te papinstva kao glavnog zagovornika protiv bosanske hereze. Zbog te činjenice u historiografiji je moguće pronaći različita tumačenja o stvarnoj namjeri križarskih vojni, ali i dobro argumentirana stajališta koja dovode u pitanje ili njihovu postojanost ili brojnost.

Pobijajući standardne predodžbe o Bosni 13. stoljeća kao pregaženoj zemlji, N. Klaić jasno iznosi kako do „križarskih ratova uopće nije ni došlo!“.<sup>101</sup> Postavljajući taj problem obračunava se sa Klaićevim i Ćirkovićevim razmišljanjima (koja detaljno i razlaže), okrivljujući ih da su bosansku herezu promatrali samo kroz rimske i ugarske izvore zanemarujući pritom domaće.<sup>102</sup>

No, kakav bismo rezultat dobili ako u istraživanju ove tematike zanemarimo duhovnu sferu, odnosno bosansku herezu? Takvo nešto pošlo je za rukom M. Ančiću koji je obratio veliku pozornost tituli Mateja Ninoslava koja je glasila *dux de Bosna*. Naime uzimajući u obzir Orbinijev tekst, koji donosi tzv. „Povijest Kotromanića“, u kojem spominje kako je Bosna poslije Kulinove smrti ostala zemlja bez gospodara pa ju je Andrija II. darovao Kotromanu Gottu koji će utemeljiti dinastiju Kotromanić. Ako Ninoslava, obzirom na tu legendu/tradiciju, uzmemo kao Kotromanova potomka, koji je „svoju vlast temeljio na kraljevskoj darovnici ispostavljennoj i ponavljanoj njegovim precima, onda bi titula *dux* dosita imala novo značenje“.<sup>103</sup>

Zapravo M. Ančić propituje neupitne historiografske činjenice kako je vojnih bilo i kako su one vođene u političkom cilju podčinjavanja Bosne Ugarskoj, dok je hereza bila stavljanja u drugi plan. Pritom se autor koncentrira na činjenicu kako je najveći dio materijala izišao iz papinske kancelarije, pa zaključuje kako od pape dolazi inicijativa za križarski obračun s hereticima, a ne od ugarsko-hrvatskog kralja. Naime, poznato je kako je Andrija II. 1225. godine cijeli „dukat“ darovao kaločkoj crkvi pa je briga hereticima prešla na kaločkog nadbiskupa Ugrina. Kasnije će Andrija II., ponovno se lišavajući odgovornosti, darovati bosanski dukat sinu hercegu Kolomanu.<sup>104</sup> Zbog toga M. Ančić zaključuje kako N. Klaić ima pravo kada za Andriju II. kaže da mu nikako nije bilo „do nekog natjeravanja bosanskih patarena“<sup>105</sup>, pa se potrudio izbjeći tu dužnost prema papi.

Razdoblje križarskih ratova podrazumijevalo bi vremenski period od 1221. godine pa sve do Kolomanove smrti u tatarskoj provali 1242. godine. M. Ančić zaključuje kako je jedina sigurna križarska vojna ona Kolomanova iz 1239. godine. Po njemu do sukoba hercega Kolomana i Ninoslava vjerojatno dolazi zbog opće nesigurnosti u zemlji izazvane Kolomanovim vojnama i inkvizicijom dominikanaca, pa Ninoslav staje u obranu svog pučanstva. Iz tog sukoba bi bilo značajno primijetiti kako Ninoslav ne gubi svoje titule, kao što će se dogoditi kasnije kada u sukobu 1244. godine Splita i Trogira pristane uz

---

101 Klaić, N., *Srednjovjekovna Bosna*, str. 116.

102

103 Ančić, M. *Na rubu Zapada*, str. 93.

104 Ančić, M., *Putanja klatna*, str. 60-62.

105 Klaić, N., *Srednjovjekovna Bosna*, str. 111.

Splićane.<sup>106</sup> Kako je Trogir za Belu IV. imao veliku važnost, s obzirom da se tu sklonio tokom tatarskih provala, kralj je na trogirski poziv za pomoć oštro reagirao. On je naime, ponašanje Mateja Ninoslava i Splićana protumačio kao „akt nevjere“ izjednačavajući bana i Splićane, pa iz čega „proizlazi kako i bana smatra svojim podanikom“.<sup>107</sup> Nakon što ga je pokorila Belina upućena vojska, Ninoslav više ne nosi titulu *dux* nego ban koji još uvijek drži cijelo bosansko herceštvo. Ovako postavljene stvari čine se još vjerojatniji ako se uzme u obzir i navedena činjenica da će se taj uspješno okončani pohod kažnjavanja Splićana i bana spominjati još dugo iza u kraljevskim darovnicama, dok o ranijim križarskim pohodima na Bosnu ne nalazimo takvog spomena.<sup>108</sup>

### Odnos ugarsko-hrvatskog kralja i bosanskog *dux*a kao veza seniora i vazala

Promišljajući o navedenim događajima potrebno je dati zaokruženu sliku bosansko-ugarskih odnosa tokom 12. i 13. stoljeća. Već se da naslutiti M. Ančičevo rješenje problema ako smo dobro usvojili titule koje nam odaju postojanje hijerarhijskog odnosa. Kako je već rečeno, dokumentacija i to pogotovo ona vezana uz križarske pohode, nastala je na papirskoj kuriji. Zbog toga titulaciju ne bismo smjeli dovoditi u pitanje, dok stvar s opisom događaja iz te dokumentacije ne smijemo uzimati kao gotovu stvar. Ne smijemo također smetnuti ni s uma da se papa, po pitanju bosanske hereze, obraća ugarsko-hrvatskom vladaru, a to nam ponovno govori kako se znalo da se Bosna nalazi u ugarskom okviru. No, detaljnije objašnjenje i definiranje tog odnosa moguće je naći kod M. Ančića koji će ustvrditi kako je bosanski *regnum* bio uklopljen u organizaciju oko krune Sv. Stjepana tj. u *Archiregnum Hungaricum*, kako se to u historiografiji naziva. Bitno je naglasiti da je to feudalni odnos, sasvim prirodan srednjovjekovnom čovjeku. Dakle, ugarsko-hrvatski kralj nema vrhovnu vlast nad Bosnom već „feudalnu gospodsku jurisdikciju“.<sup>109</sup> Možda je još bitnije ukazati na ispravu Bele IV. iz 1244. gdje M. Ančić uočava kako se na budimskom dvoru „podrazumijevalo da vlast bosanskog bana na stanovit način predstavlja odbljesak kraljevske vlasti, odnosno da i bosanski ban stoji u središtu sustava koncentričnih krugova moći i vladanja, koji tvore zaseban svijet podložen njegovu gospodstvu, etnitet koji se u onom dobu iskazivao pojmom *regnum*“.<sup>110</sup>

Ako bismo izostavili ovo M. Ančičevo rješenje zapravo bismo lutali između konstantnih ugarskih pretenzija i osvajanja Bosne, te ponovnih uspostava bosanske samostalnosti u jakim banskim ličnostima. Takvo „lutanje“ historiografije moguće je na momente iščitati kod V. Klaića kod kojega se to možda najbolje uočava na primjeru bana Kulina (1180. – 1204.). Ugovor što je ban Kulin 28. kolovoza 1189. sklopio s Dubrovčanima poslužiti će V. Klaiću kao dokaz banove nezavisnosti, samostalnosti. Na sljedećim stranicama iščitavamo neprestani Kulinov osjećaj da ga Bela III. želi podjarmiti, što će se najbolje vidjeti kada Bela III. postavlja Mađara Petra za nadbiskupa. Nakon toga Kulinov prelazak na „patarenstvo“, kako kaže autor, događa se da bi se ban udaljio od utjecaja ugarsko-hrvatskog kralja. Na to će Bela III. upravo taj vjerski pokret iskoristiti da Bosnu napokon pripo-

106 Ančić, M. *Putanja klatna*, str. 62-63.

107 Isto, str. 64.

108 Isto, str. 66-67.

109 Isto, str. 68.

110 Isto, str. 65-66.

jio svom Kraljevstvu. Naravno, ban Kulin je bio mudar pa, za spas svoje zemlje, izjavljuje da „rimski dvor odobrava zakon i sljedbu njegovu“.<sup>111</sup> Belin pohod na Bosnu sprječava smrt, no novi kralj Emerik (1196. – 1204.) „počeo je sada sasvim ozbiljno raditi, kako bi stekao vrhovnu vlast ne samo nad Bosnom, te istom Srbiji i Bugarskom, te se je u to ime pridružio moćnom tada papi Inocentiju III. (1198 – 1216) koji je opet žudio da sav balkanski narod privede u krilo crkve.“<sup>112</sup> No, ako pristanemo u onakvo definiranje i razlaganje bosansko-ugarskih odnosa na početku ovog potpoglavlja, onda bismo zaista teško mogli biti zadovoljeni V. Klaićevim opisom stanja u Bosni za Kulinovog banovanja.

Dakle, Bosanska banovina, kasnije kraljevstvo, jest pridružena zemlja jer ima svog vladara i zasebnu društvenu strukturu. Ono što je povezuje sa središnjom vlast, tj. Ugarsko-hrvatskim kraljem jesu veze izvedene isključivo na feudalnim načelima. Na početku, u 12. i dijelu 13. stoljeća, Bosna je zasebno herceštvo/*ducatus* kojim je jedno vrijeme vladao netko iz dinastije Arpadovića, točnije iz pobočne ženske loze. No, vjerojatno od kraja 12. stoljeća vlast u Bosni prelazi u ruke vlastite vladajuće dinastije koji će imati nasljednu titulu bana, a titula će ga povezivati sa ugarsko-hrvatskim vladarom. Normalan slijed okolnosti jest da će Bosna u svom unutarnjem razvoju biti izložena ugarskim utjecajima, pa će nenasilnim putem usvajati npr. obrasce ponašanja i vladanja. Tu posebnost Bosne kao pridružene zemlje u sklopu *Archiregnum Hungaricum* možemo prikazati i kroz to da se ne skupljaju porezi u kraljevo ime, nema ni kraljevog suda i on ne postavlja svog zamjenika tj. hercega, dok će sve nabrojeno postojati u Hrvatskoj tokom 12. i 13. stoljeća.<sup>113</sup>

## BOSNA OD VLADAVINE ŠUBIĆA DO BANA STJEPANA IV.

### Šubići kao bosanski gospodari

Nakon smrti kralja Ladislava IV. Kumanca (1272. – 1290.) ugarsko je plemstvo prihvatilo Andriju III. Mlečanina (1290. – 1301.) za kralja, iako je legitimitet njegovog oca Stjepana već Bela IV. doveo u pitanje. No, sestra Ladislava IV. Marija koja je bila udata za napuljskog kralja Karla II. počela je pripremati teren za dolazak njenog sina Karla Martela, kasnije unuka Karla Roberta (1301. – 1342.), kao ugarskog kralja. U cijelu će se tu priču uplesti i papa Nikola IV. koji je tvrdio kako kruna Sv. Stjepana pripada zapravo papinstvu. Tokom tog sukoba najveću se korist izvući ban Pavao Šubić koji će uspjeti, na razmeđu 13. i 14. stoljeća, stvoriti najveće gospodstvo istočnog Jadrana.<sup>114</sup>

Obzirom kako nije moguće temeljno obuhvatiti sva događanja jer se radi o kraćem seminarskom radu bitno je istaknuti neke važne činjenice vezane za ovo poglavlje. N. Klaić će V. Klaićevo promatranje ovog razdoblja bosanske povijesti okarakterizirati kao „oduševljeni prikaz bibrirskog „gospodstva“ nad Bosnom, jer se Klaić, možda i s pravom, veselio da je u hrvatskim dinastima našao ljude koji su uspješni proširiti granice svoje državine daleko izvan granica nekadašnjeg hrvatskog kraljevstva“.<sup>115</sup> Ono bitno što autorica

111 Klaić, V., *Poviest Bosne*, str. 57-59.

112 Isto, str. 59.

113 Ančić, M., *Putanja klatna*, str. 234-236.

114 Isto, str. 80-81., 88.

115 Klaić, N., *Srednjovjekovna Bosna*, str. 182.

u svojim razlaganjima iznosi jest kako 1299. godine Pavao I. nema vlast nad Bosnom, te kako je Hrvatini jedini bosanski velikaš koji priznaje Pavlovu vlast.<sup>116</sup> P. Živković također zaključuje da ban Pavao, iako je 1299. godine nazvan u jednoj povelji banom Hrvatske, Dalmacije i gospodinom Bosne, zapravo nema „neki veći dio Bosne“, nego vjerojatno donje Krajeve u kojima je spomenuti Hrvatini.<sup>117</sup>

Cjelokupan odnos Šubića prema Bosni i prema Ugarskoj možemo sumirati razmatranjima M. Ančića. Tako je neosporno da Pavao, nakon što odluči podržati napuljske Anžuvince kao svoje vladare, u toj odluci ostaje dosljedan. Pitanje je izdiže li se Pavao Šubić sam ili uz pomoć Anžuvina po njemu je pogrešno artikulirano jer pomnijim iščitavanjem dobivenih privilegija vidimo kako Anžuvinci „legaliziraju“ stvari koji se su dogodile. Moguće je primijetiti i određenu opreznost Anžuvina jer iz Napulja nije nikada stigao dokument koji Šubićima hrvatsko-dalmatinsku banovinu daje u nasljednu vlast. Kralj Karlo II. će potvrditi Šubićima sve posjede u nasljedni feud, ali će paziti „da se nigdje ne spomenu bilo kakve „časti“ ili „titule“ koje bi im, eventualno, pripale po tom osnovu.“<sup>118</sup> Neću se osvrutati na način na koji je Pavao Šubić teritorijalno širio svoju vlast, samo ću spomenuti kako je 1301. godine posjedovao Humsku zemlju, a 1302. godine koncentrirao se na pokoravanje Bosne.<sup>119</sup> Na čelu tog pohoda bio je Pavlov brat Mladen I. Šubić koji iste godine samostalno izdaje povelje kao bosanski ban. Uspostavljanje njihove vlasti nije teklo potpuno glatko jer su već 1304. godine Mladena I. ubili bosanski heretici.<sup>120</sup> No, pobuna koja je usmrtila Mladena I. ipak nije okončala vlast Šubiću u Bosni. Izvori pokazuju brzu Pavlovu reakciju, te novu titulaciju gdje se on naziva „gospodinom cijele Bosne“, a „banom Bosne“ je sada njegov sin Mladen II. (1305. – 1322.). Na temelju neobjavljenog dokumenta u 4. knjizi *Diversa Cancelariae* iz dubrovačkog arhiva, gdje se radi o tužbi dubrovačkog trgovca koji je opljačkan u Bosni, vidimo na koji način Šubići funkcioniraju u Bosni. Dokument je dokaz kako je Pavlovo „gospodstvo“ zaista bilo u Bosni jer je on izdavao zapovijedi tj. bio je nadređen sinu Maldenu II.<sup>121</sup>

Stvari se bitno mijenjaju kada nakon očeve smrti 1312. godine Mladen II. preuzima titulu „bana Hrvatske i cijele Bosne“. Treba imati na umu kako je Pavao Šubić svoje gospodstvo stvarao u potpuno drugim okolnostima, za razliku od onih koje će zateći Mladena II. Naime, Pavao se teritorijalno širi kada je kralj zauzet sukobima s pretendentima i jakim oligarsima. To mu je donosilo sankcioniranje širenja na Bosnu i Hum, te neku određenu samostalnost u okvirima te političke situacije. Dolaskom na vlast, Mladen II. pak zatiče potpuno drugačije okolnosti što i nije teško zaključiti jer je Karlo Robert osigurao svoju poziciju. Tako M. Ančić sumira kako kraljevo zarobljeništvo samo „formalno označuje kraj „gospodstva“ Šubića u Bosni i Humskom kneštvu“ jer su stvari iz Mladenovih ruku počele izmicati već 1318. godine kada istovremeno pratimo jačanje Stjepana IV., budućeg bosanskog „gospodina“.<sup>122</sup> Autor još zaključuje kako je iza te urote protiv Mladena II. morao na neki način biti upleten i sam kralj jer ne možemo pronaći nikakav kasniji spo-

116 Isto, str. 188.

117 Živković, P., *Povijest Bosne i Hercegovine do konca XVIII. stoljeća i povijest Hrvata Bosnaske posavine do početka XX. stoljeća*, Mostar: 1994., str. 23.

118 Ančić, M., *Pustanja klatna*, str. 89.

119 Isto, str. 92.

120 Živković, P., *Povijest Bosne i Hercegovine do konca XVIII.*, str. 24.

121 Ančić, M., *Pustanja klatna*, str. 99.

122 Isto, str. 102-103.

razum između Karla Roberta i Stjepana IV., a sporazum se „dade dosta jasno razabrati iz svega onoga što je ban Stjepan IV. poduzimao već u prvim godinama svoje vladavine“.<sup>123</sup> U sačuvanim izvorima nije moguće iščitati što je to ponukalo kralja na neprijateljstvo prema Mladenu II. Šubiću. Može se zaključiti kako ga je kralj imao namjeru upozoriti kako on nije samostalan vladar te da mu „svečano iskaže *hommagium*“; staviti ga u Pavlov položaj kad je ponizno tražio kraljevu pomoć za očuvanje Zadra od Mlečana kojima ga je prethodno oduzeo.<sup>124</sup>

### Ban Stjepan Kotromanić (1322. – 1353.)

U ovom potpoglavlju smatram kako je dostatno osvrnuti se na dvije činjenice vezane uz bana Stjepana II./IV.<sup>125</sup> Kotromanića koje su bitne i dostatne za ovu problematiku. Dakle, izuzimajući opis teritorijalnog širenja banove vlasti, osvrnut ću se na njegovu titulaciju te njegov odnos sa ugarsko-hrvatskim kraljem Ludovikom I. (1342. – 1382.) u pohodu na Zadar.

Dakle, nakon Mladena II. u Bosni se na bansku stolicu izdiže po principu primogeniture Stjepan ili Stepoš, koji se do 1326/7. godine neće nazivati banom. Taj zaključak M. Ančić će razraditi na temelju raznih isprave u kojima se Stjepan II. (spomenuti autoru tvrdi da se radi o Stjepanu IV.) po dolasku na vlast titulira kao *dux, comes, princeps* i *liber princeps et dominus*. Zbrkanost oko titulacije koja se vidi u dubrovačkim zapisnicima gdje ga se 1322. godine u svibnju naziva knezom, a u studenom iste godine čak i banom M. Ančić objašnjava problemom protoka informacija između Dubrovnika i zaleđa koji još nije bio onakav kakav će biti u posljednjoj četvrtini 14. stoljeća. Dubrovčani će onda utemeljiti poseban odbor koji se pored drugih zaduženja bavio i informacijama o događajima u Bosni i susjednim zemljama, te ih odmah prosljeđivao organima vlasti.<sup>126</sup> Iz navedenog slijedi zaključak kako se u ispravama, tamo gdje nema izravnih kontakata sa prilikama na bosanskom dvoru, Stjepan nosi titulu *comes* jer se nije bilo moguće pouzdati u titulu nastalu u njegovoj kancelariji. Ipak, tamo gdje je bilo tih bliskih kontakata, pogotovo u krugu hrvatskih velikaša i papinih izaslanika, pojavljuje se titula *princeps*. Ta titula ne bi trebala čuditi jer je poznato kako papinska kancelarija imala drugačija pravila, pa je rabi i u kombinaciji sa banskom titulom iako je tada već zaboravljena. Pridjev *liber* autor objašnjava kao dokaz postojanja jasno definirane slobode koja se izražava u imunitetu ili običajima, a vladar je taj koji je može dodatno proširiti. Kada Stjepana II. nalazimo u izvorima kao *liber princeps et dominus* obično se radi o svečanoj ili službenoj korespondenciji.<sup>127</sup> Želimo li dobiti odgovor što je to Stjepanu II. omogućilo da se od 1326. godine, nakon zauzimanja humskog kneštva naziva banom, moramo se osvrnuti na njegov odnos prema budimskom dvoru. Na temelju fra Fabijanovog izvješća papi Ivanu XXII. M. Ančić ponavlja već objašnjenu ideju gdje *princeps* Stjepan vlada svojim bosanskim „principatom“ i kao vladaru određenog područja povjerena mu je, u ovom slučaju, svjetovna dužnost pogona heretika. No, u isto je vrijeme Stjepanov „principat“ na „stanovit način, koji je za

123 Isto, str. 104.

124 Isto, str. 112.

125 U korištenoj literaturi autori razno označuju Stjepana ili kao II. ili IV.

126 Isto, str 122-123.

127 Isto, str. 125-128.

ondašnje prilike razumljiv sam po sebi, podložen vrhovništvu i vlasti kralja Roberta“.<sup>128</sup> Takav pogled, kada ugarsko-hrvatski vladar može naređivati bosanskom, a da bosanski vladar opet u svom teritorijalnom opsegu ima sve funkcije vladara, po M. Ančiću je identičan sa stanjem stvari u Bosni za vrijeme Kulinovog banovanja. Po njemu uspostava takvih odnosa može biti temeljena i na tradiciji što bi bilo vrlo dobro objašnjenje za obnavljanje kraljevski prava Karla Roberta. Upravo ovo navedeno može objasniti Stjepanovo banstvo „pri čemu je ta banska titula okrunila ono što bi se moglo nazvati fazom uspostavljanja pravila ponašanja“.<sup>129</sup> On se zapravo pokazao u sukobu hrvatskih velikaša oko gospodstva Mladena II., kao kraljev pouzdanik i uvjerio kralja „kako će i nadalje poštovati uspostavljena pravila ponašanja“.<sup>130</sup>

Ipak, iako je M. Ančić ustvrdio kako je kod većine povjesničara prihvaćen Stjepanov vazalni odnos prema ugarsko-hrvatskom kralju, kod N. Klaić je moguće iščitati jedan drugačiji pogled. Ona smatra kako je Stjepan, nazivajući ga Stepanom, još za Mladenova banovanja u Bosni „uzeo naslov *gospodina svih bosanskih zemalja*, što je točno odgovaralo Pavlovu naslovu „*dominus tocius Bosne*““.<sup>131</sup> Autorica to tumači kako je on bio najprije gospodin u bosanskim zemljama, u humskom kneštvu, Soli, Usore i Donjih krajeva, „a usto i ban, tako da su njegovim vladarskim naslovima obuhvaćene sve bosanske zemlje kojima oko 1332. g. vlada“.<sup>132</sup> Puno zanimljiviji je njen pogled na titulu *princepsa*. Analizirajući ispravu trogirskog vijeća iz 1329. godine u kojoj se Stjepana naziva *libero principi et domino et domino Bozne, Usore et Salse et plurimorum aliorum locorum atque terre Chelemi comitti*, zaključuje kako dalmatinska komuna ne može sasvim slučajno Stjepana titulirati slobodnim vladarom i gospodinom Bosne.<sup>133</sup> Pisma pape Ivana XXII. također tumači u drugačijem svjetlu kako bi pronašla svojevršno uporište prethodno spomenutoj tezi. Naime, pismo koje papa upućuje Karlu Robertu u kojem ga moli za pomoć čišćenja hereze iz bosanskog principata, papa naglašava kako mu (Karlu) taj principat podložen. No, za pismo upućeno Stjepanu istog dana, papa po N. Klaić „nema hrabrosti da samom banu ponovi tvrdnju o Karlovoj vlasti nad Bosnom!“<sup>134</sup>. Dalje autorica zaključuje kako papa mora tim „netočnim tvrdnjama“ privući Karla Roberta, te da se „preko kralja i njegovih činovnika dopre u Bosnu“.<sup>134</sup>

Teško je izuzimati neko rješenje od svih navedenih, te ga proglasiti potpuno istinitim. Ipak među ovim suprotstavljenim pogledima teško se prikloniti N. Klaić što zbog argumentacije pojedinih problema cjelokupne problematike koja se ovdje obrađuje, a što iz činjenice kako autorica često puta na promatrani odnos gleda iz suvremene perspektive.

Također je teško, s obzirom na sačuvani materijal opisati na koji način je doživljavan odnos s Ugarskom u Bosni, ali čini se kako je s ugarske strane odnos bio definiran pa se Bosnu smatralo krunskom zemljom. Taj vazalni odnos „podrazumijevao je niz različitih obveza za bosanske vladare, s jednom temeljnom idejom – pokazati štovanje „seniora“ i spremnost poslušati njegove zahtjeve“.<sup>135</sup> Obzirom na to bosanski vladari će dobivati i tra-

128 Isto, str. 131.

129 Isto, str. 132.

130 Isto, str. 132.

131 Klaić, N., *Srednjovjekovna Bosna*, str. 224.

132 Isto, str. 224.

133 Isto, str. 230.

134 Isto, str. 231.

135 Ančić, M., *Na rubu zapada*, str. 13.

žiti potvrdu vlastitog izbora, te će do kraja 14. stoljeća to zapravo biti nasljedna dužnost. Oni će morati sudjelovati u raznim ceremonijama, ali i pohodima, te su njegovi podanici bili ujedno i podanici ugarsko-hrvatskog vladara. Takvu jednu banovu dužnost imamo u primjeru Stjepanovog odlaska na Ludovikovu zapovijed, na dogovor s Nelipčevom udovicom. Ono što je također bitno za taj događaj jest činjenica kako je sačuvan tekst isprava banova Nikole i Stjepana, u kojem se nalaze uvjeti pod kojim je Nelipčeva udovica pristala darovati kralju dio posjeda. Kada proučimo titule dvojice banova dobivamo potvrdu za ono što je maloprije rečeno; Stjepan je „uvijek „bosanski ban“ u smislu vladarske titule i praktičnih prerogativa vlasti, dok je Nikola tek „ban“ u smislu *offitiuma*-a koji mu je povjeren“.<sup>136</sup> Nakon te Stjepanove poslušnosti ugarsko-hrvatskom kralju ubrzo će slijediti epizoda kada se u opsadi Zadra 1345/6. godine u njihov odnos upliće Venecija. Sam će Stjepan, nakon neuspjele vojne, predlagati Veneciji stvaranje „lige“ koja bi ih međusobno štitila od ugarsko-hrvatskog kralja. Dakle, Stjepan ne iznosi nikakve prijedloge prije nego li Ludovik ne doživi neuspjeh. Optužba kako je već 1345. godine primio mletački novac nije potpuno istinita. Naime, poznato je kako će 1000 dukata dobiti šest mjeseci nakon pregovora njega i Nikole s Mlečanima, a upravo zbog pregovora biti će optužen za šurovanje s Venecijom. Zadrani će 1346. godine na Ludovikovu dvoru dovesti u pitanje Stjepanovu vjernost kralju, no na dvoru se tome ne pridaje neka velika važnost. No, ipak je Ludovik obraćao pozornost na ta „nedokaziva govorkanja“, što će se vidjeti upravo na njegovom odnosu prema Stjepanovom nasljedniku Tvrtku I. kada ga je, prije nego se konačno sukobio sa Venecijom 1357/8. godine, „odstranio iz zaleđa dalmatinskih gradova“.<sup>137</sup>

## BOSANSKO KRALJEVSTVO

### Odnos Tvrtka I. Kotromanića (1353. – 1391.) i Ludovika I. Anžvinca

Tvrtko I., sin Stjepanovog brata Vladislava, će se od početka vladavine nazivati banom, za razliku od svog strica. No, ipak te početne godine njegove vladavine odražavati će svojevrsnu krizu banovih pokušaja da oko sebe stvori krug odanih podanika. Upravo će tu njegovu početnu nesnalazljivost iskoristiti ugarsko-hrvatski kralj Ludovik koji će pokušati nanovo definirati okvire bosansko-ugarskih odnosa. Tako će kralj, sada sa čvrstom pozicijom vlasti, pridobivati pogranične velikaše što će Tvrtko I. u početku smatrati njihovom nevjerom tj. otkazivanjem njihove poslušnosti. Ban se „u stvarnim situacijama“ suprotstavljao kraljevim pokušajima da izravno uspostavi odnos s njegovim podanicima.<sup>138</sup> Događaji oko imenovanja fra Peregrina za bosanskog biskupa u Đakovu, a pogotovo njegovog nasljednika Petra, samo će produbiti različito shvaćanje odnosa između kune sv. Stjepana i bosanskog bana, uskoro kralja.<sup>139</sup> Činjenica kako je papa Inocencije VI. samo bulom potvrdio Petrov izbor govori da je po svemu sudeći iza tog izbora stajao sam kralj. Takav razvoj događaja nije odgovarao Tvrtku i njegovim „gledanjem na ulogu biskupa i

136 Ančić, M., *Putanja klatna*, str. 143.

137 Isto, str 147-152.

138 Ančić, M., *Na rubu zapada*, str. 14.

139 Ančić, M., *Putanja klatna*, str. 153-160.

biskupije“ u Đakovu.<sup>140</sup> Biskup Petar će tražiti vraćanje biskupiji posjeda u Usori na što Tvrtko pristaje tek kraljevom intervencijom. Možda je još izrazitija slika lošeg odnosa biskupa i bana vidljiva u Petrovom presretanju Tvrtkovih pisama namijenjenih lektoru Ivanu. Iako je izvijestio kralja, Petru očito nije bio drag kraljev odgovor da bude milostiv prema lektoru Ivanu, pa je cijelu stvar iznio i u Beču pred skupom prelata i laičkih velikaša koji su se dogovarali o poslovima kraljevstva.<sup>141</sup>

Nezaobilazno je opisivanje arhidakon Gala Ludovikove potvrde Tvrtkove banske časti u Bosni i Usori. Zbog toga mu je Tvrtko zauzvrat predao Hum, na kojeg je kralj polagao pravo ženidbom Stjepanovom kćeri Elizabetom. Dalje spomenuti arhidakon Gal navodi kako se u drugom dijelu tog sporazuma iz 1357. godine Tvrtko obvezao kralju na punu vjeru što nas navodi da su sporazumom ponovno uspostavljene veze koje su postojale u doba Stjepana II./IV.<sup>142</sup> To ustupanje Usore i za P. Živković znači kraljev ustupak Tvrtku zbog Huma. Potrebno je napomenuti kako je Ludovik nakon što je potvrdio Tvrtka, ali i brata mu Vuka za bana, traži da uvijek jedan od njih dvojice boravi na njegovom dvoru, dok će se drugi baviti iskorjenjivanjem hereze.<sup>143</sup> Autor izriče kako je Bosna na taj način stavljena u „zavisani položaj prema Ugarskoj, pa su joj na taj način onemogućene bilo kakve konkretnije akcije“ prema susjedima.<sup>144</sup>

Sljedeći značajni događaj zbio se 1363. godine kada je Ludovik u dva navrata poveo vojnu na Bosnu, i to preko Donjih Krajeva prema Jacju pa zatim kroz Usoru i Sol. Kralj je nastojao tu vojnu opravdati kao pohod protiv hereze, što je poprilično upitno jer je još u doba pomazanja biskupa Petra trajala istraga o crkvenom stanju na tom području. U izvješću koje je upućeno na papinsku kuriju ne spominje se Bosna, pa možemo zaključiti kako je papa tada zadovoljan banovim i franjevačkim naporima po tom pitanju.<sup>145</sup> Iako je prodor Ludovikove vojske uspješno zaustavljen pitanje je može li se to definirati porazom ako proučimo ciljeve trenutnih protivnika. U potrazi za odgovorom na to pitanje M. Ančić iznosi nekoliko zanimljivih pogleda. Tako autor zaključuje, ako ćemo na spomenuti sukob gledati kao na Ludovikov podvig protiv hereze, onda možemo reći kako je kralj doživio neuspjeh. No, ako uzmemo u obzir tvrdnje Ivana Aproda kako je kralj želio slomiti pobunjenike, te ako tome nadodamo da se Tvrtko tri godine nakon sukoba titulira banom milošću Božjom i gospodina kralja Ludovika – onda ne bismo mogli pohod zamišljati promašenim. Nezaboravljajući i to kako vojne u promatranom stoljeću znače ujedno i nanošenje štete, te kako Ludovik vojsku drži obično šest tjedana, uvidit ćemo da se tu unaprijed nije pretpostavljalo dugotrajno ratovanje.<sup>146</sup> Ipak, historiografija nudi i rješenje po kojemu se „Ludovik „digao“ na Tvrtka s namjerom da uzme tobožnja kraljevska prava „in regno Bosne“ (...) jasno pokazuje osvajačku ćud Anžuvinača“.<sup>147</sup>

Ostavljajući po strani stvarne namjere i želje ugarsko-hrvatskog kralja, potrebno se koncentrirati na događaj koji slijedi tri godine nakon Ludovikova upada u Bosnu. Naime, tada je ugroženo Tvrtkovo banovanje od vlastitog brata, subana, Vuk. U takvoj situa-

140 Isto, str. 162.

141 Isto str. 165.

142 Isto, str 157-159.

143 Živković, P., *Povijest Bosne i Hercegovine do konca XVIII*, str. 29.

144 Isto, str. 29.

145 Ančić, M., *Putanja Klatna*, str. 165-171.

146 Isto, 171-173.

147 Klaić, N., *Srednjovjekovna Bosna*, str. 310.

ciji će ban tražiti kraljevu pomoć, pa Ludovik vojskom prodire sa sjevera i dolazi pod Bobovac što pomaže Tvrtkovom vraćanju na vlast.<sup>148</sup> Mađarski povjesničar Pál Engel, sagledavajući činjenice po kojima je Tvrtko svrgnut u veljači 1366. da bi se već u ožujku te godine u pismu Veneciji ponovno nazivao banom Božjom i Ludovikovom milošću, smatra nemoguću zbog kratkog vremenskog roka. Naime, P. Engel iznosi kako Ludovik nema snagu za takav pothvat koji se odigrao u mjesec dana, jer uspoređujući ugarske kasnosrednjovjekovne vojne zaključuje da je „pohod zahtijevao barem 2 do 3 mjeseca, ne računamo li vrijeme potrebno za put bana u Ugarsku, za njegovo primanje na dvoru, njegovo poklonstvo kao vazala, te s tim povezane neophodne pregovore“<sup>149</sup>. Pismo koje je ban uputio Veneciji autor smatra da se tu vjerojatno radi samo o optimističnom izvješću, te kako „odlučnu ugarsku ofenzivu“ koja vraća Tvrtku vlast „treba datirati u nešto kasnije vrijeme“.<sup>150</sup> Čitajući M. Ančića koji u kratkom vremenskom roku ne vidi nikakav kamen spoticanja, dobivamo sliku zbog čega su Ludovik i Tvrtko 1366. godine brzo pronašli zajednički jezik. Naime, bilo je govora o Tvrtkovim pokušajima da oko sebe skupi sebi odane ljude i čini se kako mu to još nije polazilo za rukom što je bilo u totalnoj suprotnosti s njegovim patrimonijalnim konceptom vladanja. Tadašnja politička situacija gdje Ludovik 1365. godine poduzima pohod protiv Turaka i zauzima Vidin, te tako uspostavlja odnos sa carem Ivanom V. Paleologom (koji će doći u Ugarsku i tražiti pomoć), ali tu su i problemi na zapadnim granicama kraljevstva i bračni dogovori sa Habsburzima. U takvoj situaciji Ludoviku je neophodan saveznik i svjestan je zaleđa bosanskog bana tj. dinastije iz koje se regrutiraju oni koji obnašaju tu dužnost u Bosni. Zato vrlo lako, a i brzo, dolazi do dogovora između Tvrtka i Ludovika.<sup>151</sup> Ne treba smetnuti ni s uma činjenicu, ako već promatramo odnos kralja i bana kao odnos seniora i vazala, da Tvrtko posjedu prava na kraljevu pomoć u kriznim situacijama (kao što je upravo bio i navedeni sukob sa bratom Vukom).<sup>152</sup>

U jesen 1377. godine Tvrtko će se proglasiti kraljem *Rassie, Bosne Maritimeque* kako ističe M. Ančić<sup>153</sup>, ili je Tvrtko tada kako smatra P. Živković „kralj Srbije, ali je još uvijek ostao s titulom bana Bosne. Čak ga i naredne godine 24. rujna /1378./ Dubrovčani tituliraju kao kralja Raše i bana Bosne“<sup>154</sup>. No, ostavljajući bilo kakve rasprave o samo činu i mjestu krunidbe kao bitno se nameće M. Ančićevo mišljenje da taj čin ne unosi nikakve promjene u odnosu ugarsko-hrvatskog kralja, te bosanskog gospodara.<sup>155</sup> O tome može posvjedočiti i Tvrtkovo priznanje iz 1385. godine, nakon Ludovikove smrti, o obvezama „dužnih službi i vjernosti“ onima koji naslijede ugarsko-hrvatsko prijestolje. Tvrtkovu privezanost ugarsko-hrvatskom kralju svjedoči i njegova ženidba kćerkom Ludovikova štićenika Ivana Stracimira, Dorotejom koja je živjela sa Ludovikovom majkom. Takvo kraljevo uplitanje u ženidbu bosanskog vladara nije bio stran običaj pa je i na intervenciju

---

148 Ančić, M., *Putanja Klatna*, str. 176.

149 Engel, P., Neki problemi bosansko-ugarskih odnosa, *Zbornik odsjeka za povijesne i društvene znanosti HAZU*, Zagreb, 16/1988, str. 66.

150 Isto, str. 66.

151 Ančić, M., *Putnja klatna*, str. 180-181.

152 Ančić, M., *Na rubu zapada*, str. 13.

153 Ančić, M., *Putnja klatna*, str. 192.

154 Živković, P., *Iz srednjovjekovne povijesti Bosne i Huma*, str. 34.

155 Ančić, M., *Putnja klatna*, str. 192.

Karla Roberta Stjepan II./IV. oženio Elizabetu, kćerku kujavskog vojvode Kazimira.<sup>156</sup> Ipak, Tvrtkova krunidba stvara „bar teorijsku, napuklinu u odnosima između bosanskoga i ugarsko-hrvatskoga sustava moći“.<sup>157</sup>

Zapravo ovim probranim odabirom događaja trebalo je uočiti kako promjenom dinastije na ugarsko-hrvatskom prijestolju ipak dolazi do nekakvih promjena u odnosu kralja prema bosanskim vladarima. Stjepan II./IV. i Tvrtko I. će pokušati vratiti odnos u njegov prijašnji kalup, što neće niti malo biti moguće jer su Anžuvinci imali jak dinastički osjećaj pa se počinje graditi seniorsko-vazalni odnos vezan uz dinastiju. Tako se „putanja političkog klatna definira dvjema krajnjim točkama, s jedne strane dinastičkoga a s druge strane novoga, transpersonalnog državno-pravnog shvaćanja naravi kraljeve vlasti (...) Stjepan IV. i Tvrtko I., nastojat (će se) zadržati što je moguće bliže točki dinastičkog shvaćanja“.<sup>158</sup>

Ne upuštajući se u analizu Tvrtkovih stajališta nakon Ludovikove smrti, te sukoba unutar ugarsko-hrvatskog kraljevstva prouzročenih nastalim vakuumom kraljeve smrti (Tvrtko I. tek 1387. godine ulazi u spomenuti sukob), potrebno je istaknuti sljedeće. Naime, M. Ančić se koristio rezultatima S. Džajinim o heraldici. Na Stjepanovom i Tvrtkovom grbu (prije nego je postao kralj) moguće je pronaći ugarski simbol dvostrukog križa, tj. dva križa na konjskom pokrovu što bi označavalo Bosnu kao krunsku zemlju. No, nakon što se Tvrtko proglasio kraljem ne nalazimo više dvostruki križ, nego dinastički anžuvinski grb u kombinaciji s srpskim dvoglavim orlom. Dakle, Bosna „nije više ugarska krunska zemlja, nego samo vazalni član sistema *Archiregnum Hungaricum*, a njezini kraljevi su kraljevi iznad dvaju kraljevstava (Bosne i Srbije) u vazalnom odnosu s dinastijom Anjou“.<sup>159</sup>

## Promjene u bosanskom društvu u 14. i 15. stoljeću

Uz navedene političke čimbenike koji su neraskidivi u razglabanju o bosansko-ugarskim odnosima, potrebno se ukratko osvrnuti i na one gospodarske čimbenike koji krajem 14. i tokom 15. stoljeća poprimaju drugačije naličje. Kako dolazi do porasta značenja novca pa tako i neagrarnog oblika proizvodnje, vladari ubrzo u svoje nakane i djelovanje uključuju „posjedovanje i iskorištavanje neagrarnih izvora prihoda“, što postaje „vrlo bitnim segmentom u definiranju položaja i stvarne situacije svakog vladara“.<sup>160</sup> Zaštita interesa takvih prihoda ubrzo postaje bitna motivacija budućim nakanama. Takva će se situacija najbolje početi izražavati u godinama nakon smrti kralja Ludovika, te konkretno na Tvrtkovom primjeru koji je „punu pozornost posvetio promociji svojih novih trgovačkih emporija na jadranskoj obali, niti ne pokušavajući izvući teritorijalne dobitke na račun posjeda tek umrlog kralja“.<sup>161</sup>

156 Isto, str. 185-187.

157 Isto, str. 202.

158 Isto, str. 237.

159 Isto, str. 200.

160 Isto, str. 238.

161 Isto, str. 238.

Za 14. stoljeće je također značajan razvoj gradova, te isticanje trgovaca koje nalazimo u službama na dvorovima. Unutar članova s vrha društvene piramide počinje se javljati interes za svim onim što će se označavati kao luksuzna roba, pa tako novčana privreda zauzima i kod njih bitno mjesto.<sup>162</sup> Zapravo dolazi do toga da se istovremeno dvorski dostojanstvenici i bogati sloj građanstva bave „trgovinom, davanjem novca na zajam te dvorskim diplomatskim poslovima“.<sup>163</sup> Osvrnuti se na pojam „rusaške gospode“ čini nezabilaznim za ovaj rad jer će tokom 15. stoljeća rasti teritorijalna vlast velikaša, što će u kombinaciji sa „slabim“ bosanskim vladarima dovesti do toga, da će se kraljevo zakonodavno djelovanje ograničiti samo na prostor pod njegovom izravnom vlasti. Svoja razglabanja o toj temi najbolje sažimlje M. Ančić kada kaže kako je kasnosrednjovjekovna politička struktura u Bosni bila poprilično jednostavna, za razliku od susjednih zemalja, jer su postojala samo dva člana političke moći – vladar i sloj vlastelina („vlasteličići“, „vlastelini“ i „velmože“). Dalje autor zaključuje kako je crkva u 13. stoljeću izgubila svoju političku moć, te da predstavnici vjerskih hijerarhija nisu izravno uključeni u politiku nego samo kao posrednici. Ulogu netom razvijenih gradova i naselja M. Ančić izjednačuje sa spomenutom ulogom crkve. Ipak, tokom 15. stoljeća moguće je uvidjeti neke oblike autonomije među gradovima, ali autor smatra kako je običaj puka da traže i dobivaju dubrovačko građanstvo, priječio potpuno kristaliziranje autonomije (jer se građani na taj način izuzimaju od lokalnog zakonodavstva).<sup>164</sup>

Cjelokupna politička slika koja kao potporu ima spomenuta gibanja započeta u 14. stoljeću mogla bi se objasniti ukratko. Može se zaključiti, kako se nakon smrti Tvrtka I. mijenja politička ravnoteža. Od tada svaki budući vladar koji sjedne na prijestolje ne može više ostvariti ulogu „gospodara zemlje“ održavajući u njoj utjecaj „izravno mobilizirajući resurse i usmjeravajući ih relativno samostalno“.<sup>165</sup> Prateći daljnje političke prilike nakon Tvrtkove smrti nije teško uočiti kako velikaši dobivaju stvarnu moć, no nemoguće je razlučiti je li ta njihova moć dolazi zbog vladavine „nesposobnih i neautoritativnih“ Dabiše (1391. – 1395.) i Jelene (1395. – 1398.), ili je to samo produkt spomenutih gospodarskih promjena. Slučaj kada 1391. godine na prijestolje ne dolazi Tvrtkov sin nego rođak Dabiša (koji je nemoćan pred velikašima), samo po sebi je zanimljivo jer nije poznato zbog čega se ne poštuje red nasljeđivanja. No, i poslije Dabišine i Jelenine vladavine, ni kralj Ostoja (1398. – 1404.) nema sposobnost izdići se iznad velikaša koji su svaki njegov pokušaj stvaranja „koalicija, mobilizacije resursa i usmjeravanja gibanja“, smatrali kao napad na njihova prava.<sup>166</sup> Moć velikaša lako je opisati ako se uzme u obzir da oni kao nagrade za vjernost redovito dobivaju neki posjed na kojemu će se vladar odreći bilo kakvog uplitanja u vlast prepustivši tako sva svoja prava vlastelinu. Zbog toga su se svi oni koji se nalaze na vlastelinovom posjedu nazivati njegovim ljudima, te u osobi vlastelina, koji se sad njihov posrednik u odnosu prema vladaru, će se nalaziti sve njihove obveze prema tom istom vladaru.<sup>167</sup>

---

162 Isto, str. 206.

163 Živković, P., *Socijalne promjene na dvoru bosnaskih kraljeva tijekom 14. i 15. stoljeća (Primjeri nastanka novog plemstva u Bosni)*, *RADOVI 21 Zavod za hrvatsku povijest filozofskog fakulteta*, Zagreb, 1988, str. 24.

164 Ančić, M., *Na rubu zapada*, str. 85-87.

165 Isto, str. 54.

166 Isto, str. 54.

167 Isto, str. 63.

Promjena je vidljiva i u misaonom sklopi tadašnjih sudionika političkih mijena pa tako više riječ „gospodin“ ne označava samo bana ili kralja, kako je to prvotno i bilo, nego se sada rabi kao sinonim za velemožu. No, vremenom će se stvari istančati pa će se pojam „rusaška gospoda“ odnositi na „uski sloj bosanskog plemstva koji ne samo što se oslobodio obveza „služenja“, nego je u prvim desetljećima 15. stoljeća uspio stvoriti svoje zaokružene teritorijalne vladavine.“<sup>168</sup>

### **Sigismundov pokušaj krunjenja bosanskom krunom**

Ne ulazeći u sukobe Tvrtka II. Tvrtkovića, Stjepana Ostoje i Sigismunda Luksenburškog (1387. – 1437.)<sup>169</sup>, ukratko ću se osvrnuti na tumačenje ugarsko-hrvatskog kralja kako posjeduje pravo krunjenja bosanskom krunom.

Da je Sigismund doista zastupao ideju svog prava na bosansku krunu, može se vidjeti iz isprava ugarske kancelarije za njegove vladavine. Naime, položaj Bosne se tumačio na temelju starih ugarsko-hrvatskih prava o „krunskoj zemlji“, pa se Bosna naziva „naša kraljevina“.<sup>170</sup> Kako objasniti Sigismundovu zaokupljenost Bosnom u kojoj je, počevši od 1404. godine konstantno upadao da bi u svoju milost primio nekadašnjeg neprijatelja hercega Hrvoja Vukčića 1409. godine, te tako pod izravnu vlast stavio sjeverne i zapadne krajeve Bosne? Problem postaje mnogo jasniji ako, ne gubeći uvid u prethodno potpo-glavlje, Sigismundovu politiku promotrimo kroz želju da oko sebe oformi krug vjernih velikaša, te preobrazi kraljeve ovlasti ustrajući na „ideji centralizacije“.<sup>171</sup>

Čitajući P. Engela, (koji doduše cijelu Slavonju smatra južnom Mađarskom i svaka mu bosanska utvrda koju kontrolira ugarsko-hrvatski kralj postaje Ugarska<sup>172</sup>) koji razbijanje Hrvojevog otpora, utemeljenje Zmajevog reda (udruge kraljevskih pouzdanika), te postavljanje za namjesnike nedavne protivnike, smatra neprijepornim znakom Sigismundovog trijumfa nad Bosnom.<sup>173</sup> Dalje autor govori kako se kralj, kada se u jesen 1410. godine „posljednji put okrenu Bosni“ prema Srebrenici, „ozbiljno zanosio idejom o krunidbi bosanskom krunom“.<sup>174</sup> Nakon toga slijedi rečenica u kojoj autor iznosi da se kralj predomislio i „konačno potvrdio kralja Ostoju kao gospodara Bosne“.<sup>175</sup> Time je zapravo cijela priča oko Sigismundove želje da se okruni bosanskom krunom za P. Engela završena. I obični bi čitatelj smatrao to autorovim propustom jer u članku znakovitog naslova *Neki problemi bosansko-ugarskih odnosa* ne raspravlja o ovom fenomenu. Zaista bismo mogli nazivati cijelu stvar povijesnim fenomenom ako vodimo računa da od početka Bosanskog kraljevstva pa sve do njegovog pada, imamo samo ovaj jedan slučaj kada ugarsko-hrvatski kralj polaže pravo na bosansku krunu. Mnogo više pozornosti tom pitanju posvetio je M. Ančić koji smatra kako je Sigismundu najvjerojatnije kruna bila nedostupna, pa nije mogao obaviti svečani obred kako je to bilo ustanovljeno za Tvrtka I. Bosansku su krunu,

---

168 Isto, str. 69.

169 Živković, P., *Iz srednjovjekovne povijesti Bosne i Huma*, str. 45-51.

170 Ančić, M., *Na rubu zapada*, str. 15.

171 Isto, str. 18.

172 Opširna opsaka P. Engelovog članka može se naći kod M. Ančića, *Na rubu zapada*, str. 13. i 18. u fus noti.

173 Engel, P., *Neki problemi bosansko-ugarskih odnosa*, str. 68.

174 Isto, str. 68.

175 Isto, str. 68.

po autoru, već u proljeće 1410. godine ponijeli bosanski velikaši i kralj Ostoja u južne krajeve. No, ipak je ugarsko-hrvatski kralj bio nemoćan u potpunosti provesti centralizaciju, koja sama po sebi podrazumijeva ukidanje individualiteta Bosanskog Kraljevstva, jer nije mogao prisiliti na poslušnost bosanske velikaše.<sup>176</sup> S druge strane pak autor analizira otpor bosanskih velikaša za koje smatra da su imali iste ideje i kao ugarsko-hrvatski kralj, ali željeli su ih ostvariti na mnogo manjem teritorijalnom području. Tako na primjeru Sandalja Hranića i Pavla Radinovića objašnjava kako su, ostajući uz kralja Ostoju, zapravo koristili situaciju da bi „i sami izgradili isti tip vlasti (na svojim posjedima) koji nastoji ostvariti ugarsko hrvatski kralj“.<sup>177</sup> No, da se tu nije radilo o pobuni i da velikaši i dalje prihvaćaju Sigismundovo vrhovništvo vidljivo je na autorovom primjeru kada Sandalj Hranić govori dubrovačkom poklisaru zašto je pogubio Pavla Radinovića. Naime, samo petnaest dana nakon Sigismundova poraza od izmirenih bosanskih velikaša i Turaka 1415. godine, Pavlu Radinoviću odrubljena je glava zbog nevjere prema ugarskom kralju!<sup>178</sup> Ovakvu, današnjem promatraču zaista nepojmljivu situaciju M. Ančić je objasnio pozivajući se na spomenutu legendu o Kotroman Gotu koji dobiva Bosnu od ugarskog kralja. Dakle, Kotromanići vladaju Bosnom po „volji ugarskog kralja te stoga ugarski kralj u zemlji i nad njom ima određena prava, ali ne i pravo sam se okruniti bosanskom krunom ili pokušati na drugi način kršiti običaje i zakone“.<sup>179</sup> Zapravo bosanski kralj, ali tada i velikaši, imaju pravo oružjem braniti svoju „čast“ i „pravdu“, a da pritom ne dovode u pitanje „vrhovno gospodstvo“ – „u takvom je, dakle, misaonom sklopu bilo moguće voditi rat protiv ugarsko-hrvatskog kralja, braneći „stare i dobre običaje zemlje“, i istodobno kažnjavati nečiju „nevjeru“ prema tom istom kralju, koja bi se u takvom slučaju mogla manifestirati u negiranju bilo kakvih njegovih prava“.<sup>180</sup>

## Nova kruna Bosanskog Kraljevstva

Iako se na početku vladavine Stjepana Tomaša (1443. – 1461.) nije dogodilo ništa što bi izmijenilo odnos ugarsko-hrvatskog i bosanskog vladara kao odnos seniora i vazala, ipak ubrzo dolazi do strahovite izmjene pogleda na taj odnos. Već za vladavine Stjepana Tomaša pojavljuje se ideja krunjenja novom krunom koju bi poslao papa, no to se 1444. godine nije dogodilo. Takvo što će se ostvariti već za vladavine Tomaševog sina Stjepana Tomaševića (1461. – 1463.), no zbog nemoći Bosanskog Kraljevstva ipak će ono što bi donijela nova kruna ostati samo kao ideja.

Do dolaska nove krune, koju je trebao poslati papa Pio II., pokušavalo se pripremiti teren za postizanje formalne samostalnosti. Tako je tokom 15. stoljeća iz grbova bosanskih kraljeva nestalo ugarskih elementa, te je nakon toga zatražena nova kruna „koja bi simbolizirala uzdizanje Bosanskog Kraljevstva u isti rang s Ugarsko-hrvatskim Kraljevstvom“.<sup>181</sup> Od pape je još zatraženo potvrđivanje i utemeljenje novih bosanskih biskupija. Dakle, papina uloga u cjelokupnom procesu nije niti malo bila zanemariva, dapače sam papa Pio II.

176 Ančić, M., *Na rubu zapada*, str. 17-19-

177 Isto, str. 19.

178 Isto, str. 20.

179 Isto, str. 21.

180 Isto, str. 21.

181 Isto, str. 24.

imao je pomno smišljeni plan o pretvaranju Bosanskog Kraljevstva u svojevrsnu tampon zonu između velikih sila.<sup>182</sup> No, uz rađanje ove ideje pojava Osmanlija na prostoru Bosne može se također smatrati prekretnicom koja će Kraljevstvo vrlo brzo dovesti u nezavidan položaj. Iako su u početku bili neka vrsta saveznika, sultan ubrzo postaje poput seniora bosanskom vladaru čija se podložnost ispočetka iskazivala dankom. Vremenom se sultan počinje sve više miješati u unutarnje prilike što će se iskristalizirati „30-ih godina 15. stoljeća“ kada je turska arbitraža „postala načinom razrješenja većine konflikata“ unutrašnjih prilika Bosanskog Kraljevstva.<sup>183</sup> Koliko će Osmanlije biti odlučujući faktor vidi se kada su, u suradnji sa oblasnim gospodarima koji su sultanu „iskazivali vazalitet“, na bosansko prijestolje doveli protukralja Radivoja (1443. – 1446.) dok je Tvrtko II. pobjegao na ugarski dvor.<sup>184</sup> Takvo stanje u Bosni u prvoj polovici 15. stoljeća M. Ančić naziva svojevrsnim ugarsko-osmanskim kondominijem nad Bosanskim Kraljevstvom koji će trajati 40 godina, te ističe kako je ključna podloga ugarske i osmanske moći upravo njihova stalna vojna nazočnost na prostoru vladavine bosanskog kralja.<sup>185</sup>

Kada je Stjepan Tomašević novom krunom izazvao bijes Matije Korvina istovremeno odbivši svoje vazalne dužnosti prema ugarsko-hrvatskom kralju i one prema sultanu, osmanski „udar u proljeće/ljeto 1463. godine, a zatim i jesenski pohod Matije Korvina, (će) pretvoriti neizravni kondominij u punu, stvarnu i formalnu podjelu bosanskog kraljevstva, uz potpuno poništenje svih oblika njegove političke zasebnosti“.<sup>186</sup>

## ZAKLJUČAK

Kako je već u Uvodu naznačeno odnos srednjovjekovne Bosne i Ugarske jedan je od ključnih problema ukoliko se želimo baviti bilo kojom tematikom vezanom uz Bosnu. U ovom seminarskom radu prokušano je na sažet način iznijeti cjelokupnu problematiku tog odnosa, te ponuditi najizglednija rješenja. Također je naznačeno da je odnos Bosne i Ugarske promatran različito u susjednim nacionalnim historiografijama, te je prokušano razmatranjima i definicijama kontinuiteta i diskontinuiteta poimanja država (i njene suverenosti) upozoriti koliko „sadašnjost“ povjesničara utječe na njihovo pisanje o prošlosti.

Nakon iščitavanja korištene literature i uspoređivanja mišljenja autora o istim događajima i situacijama u kojem se nalazila srednjovjekovna Bosna, mogu zaključiti kako su svi na neki način bili nadomak rješenju da je Bosanska banovina, kasnije kraljevstvo, samo pridružena zemlja jer ima svog vladara i zasebnu društvenu strukturu. No, ipak kod nekih autora takve misli nisu dobile ovakvu konačnu definiciju zbog političke situacije koja ih je tad okruživala ( vidi 2. poglavlje).

Ono što Bosnu povezuje sa središnjom vlast, tj. Ugarsko-hrvatskim kraljem jesu veze izvedene isključivo na feudalnim načelima. Na početku, u 12. i dijelu 13. stoljeća, Bosna je zasebno herceštvo/*ducat*us kojim je jedno vrijeme vladao netko iz dinastije Arpadovića, čak i pobočne ženske loze. No, vjerojatno od kraja 12. vlast u Bosni prelazi u ruke vlastite

182 Isto, 107.-139.

183 Isto, str. 25.

184 Živković, P., *Povijest Bosne i Hercegovine do konca XVIII. stoljeća*, str. 61.

185 Ančić, M., *Na rubu zapada*, str. 25.

186 Isto, str. 26.

vladajuće dinastije koja će imati nasljednu titulu bana, a titula će ga povezivati sa ugarsko-hrvatskim vladarom. Normalan slijed okolnosti jest da će Bosna u svom unutarnjem razvoju biti izložena ugarskim utjecajima, pa će nenasilnim putem usvajati npr. obrasce ponašanja i vladanja. Tu posebnost Bosne kao pridružene zemlje u sklopu *Archiregnum Hungaricum* možemo prikazati i kroz to da se ne skupljaju porezi u kraljevo ime, nema ni kraljevog suda i on ne postavlja svog zamjenika tj. hercega, dok će sve nabrojeno postojati u Hrvatskoj tokom 12. i 13. stoljeća. No, kako bi se razumjele promjene koje se događaju u bosansko-ugarskom odnosu tokom 14. i 15. stoljeća bitno se osvrnuti na gospodarske i društvene promjene. Posebice je važno izdizanje bosanskog plemstva koji sada zaslugama dobivaju „apsolutnu“ vlast na svojim posjedima, te tako dobivamo križaljku feudalnih odnosa u srednjovjekovnoj Bosni. Mogu reći kako je u to doba zapravo sazrijevala i misao bosanskih vladara što je vjerojatno dovelo do želje za potpunom samostalnošću koju je bilo potrebno iskazati krunjenjem novom krunom. Ipak, ispostavilo se da nije bio pametan potez otkazati poslušnost kako ugarsko-hrvatskom kralju tako i sultanu, jer za to prilike možda još nisu bile „sazrele“. Takav razvoj događaja, potaknut drugačijim pogledima suvremenika na njihov odnos, rezultirati će sultanovim pohodom na Bosnu.

## LITERATURA

Ančić, M., *Putanja klatna, Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo i Bosna u XIV. stoljeću*, Zadar – Mostar: Ziral, 1997.

Ančić, M., *Na rubu zapada: tri stoljeća srednjovjekovne Bosne*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2001.

Engel, P., Neki problemi bosansko-ugarskih odnosa, *Zbornik odsjeka za povijesne i društvene znanosti HAZU*, Zagreb, 16/1988, str. 57-72.

Klaić, N. *Srednjovjekovna Bosna: politički položaj srednjovjekovnih vladara do Tvrtkove krunidbe (1377. g.)*, Zagreb: Grafički zavod hrvatske, 1989.

Klaić, V., *Povijest Bosne do propasti kraljevstva*, Zagreb, 1882.

Živković, P., Socijalne promjene na dvoru bosanskih kraljeva tijekom 14. i 15. stoljeća (Primjeri nastanka novog plemstva u Bosni), *RADOVI 21 Zavod za hrvatsku povijest filozofskog fakulteta*, Zagreb, 1988, str. 23-34.

Živković, P., *Povijest Bosne i Hercegovine do konca XVIII. stoljeća i povijest Hrvata Bosanske posavine do početka XX. stoljeća*, Mostar: 1994.

Živković, P. *Iz srednjovjekovne povijesti Bosne i Huma*, Osijek: Hrvatsko kulturno društvo „Napredak“ – podružnica Osijek, 2002.

**Lucijana Lasić:**

## THE HUNGARY – BOSNIA RELATIONS UP TO 1463.

### **Summary**

**T**he Bosnia – Hungary relations are one of the key issues when dealing with any kind of Bosnia-related topic. This article tries to concisely present the whole problem of their relations in the period from 12<sup>th</sup> to 15<sup>th</sup> century, and to offer the most likely solutions. It should also be noted that the Bosnia – Hungary relations are perceived differently in the neighbouring national historiographies, and the article tries to show how the “present” of the historians affects their visions of history by considering the definitions of continuity and discontinuity of the concept of the state (and its sovereignty).

Therefore, the article is a result of analysis of carefully chosen literature, comparing the authors’ opinions of the same events and situations in which mediaeval Bosnia faced Hungary.